

Gezinsbetrokkenheid binnen het Peutercollege

Een exploratieve studie naar behoeften, verwachtingen, ervaringen en
waardering ten aanzien van de gezinsbetrokkenheid

Masterthesis Universiteit Utrecht
Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen
Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken
Jeugd, integratie en beleid

24 juni 2013

F. J. G. Schalekamp – F100885 / 3153843

Begeleider: Dr. P. L. M. Baar

Tweede beoordelaar: Dr. C. Baerveldt

Abstract

Peutercollege is a new, private preschool initiative in Rotterdam, the Netherlands. This institution has the purpose to counter possible educational disadvantages by toddlers, before the start of elementary school. The Peutercollege distinguishes itself by offering a wider and more intensive program and by expecting more involvement of the extended family. The goal of this exploratory case study was to describe the needs and expectations versus experiences and appreciations regarding the family involvement, to formulate recommendations for the Peutercollege to improve the family involvement. Therefore, ten respondents have been interviewed in-depth: four parents, two members of the nursery staff, the family coach, the board, the team manager and an external consultant. The results demonstrated a positive appreciation in general about the family involvement. Nevertheless, there was a need to improve the provision of information given by the Peutercollege and there was also a need to improve the degree of family participation. The results of this study also demonstrated that formal participation was insufficient. Therefore, this study recommended to improve the formal participation by parents, e.g. through brainstorm sessions. The Peutercollege may increase the relationship of trust with the families by using these brainstorm sessions, in order to come to a full and reciprocal educational partnership. In addition, the Peutercollege should improve the provision of information.

Keywords: Peutercollege, preschool, family involvement, participation

Gezinsbetrokkenheid binnen het Peutercollege

De afgelopen jaren staat het terugdringen van onderwijsachterstanden hoog op de politieke en wetenschappelijke agenda. Ondanks veertig jaar onderwijsachterstandenbeleid, waarbij de nadruk lag op het corrigeren van eenmaal opgelopen achterstanden, blijft het opleidingsniveau van migranten in Nederland nog beduidend achter bij dat van autochtone Nederlanders (Gijsberts, Huijnk, & Dagevos, 2012; Van Kampen, Kloprogge, Rutten, & Schonewille, 2005). Het lage opleidingsniveau werkt door naar de leerprestaties en het opleidingsniveau van hun kinderen. De achterstand van migrantenkinderen in het Nederlandse basisonderwijs komt dus voor een groot deel voort uit een ongunstiger gezinsachtergrond (Gijsberts et al., 2012). Uit diverse onderzoeken blijkt dat om onderwijsachterstanden bij kinderen trachten te voorkomen al in de voorschoolse periode moet worden geïntervenieerd (Mutsaers, Zoon, & De Baat, 2012; Van Kampen et al., 2005). In het Nederlandse jeugd beleid is dan ook het accent verschoven van het bestrijden van onderwijsachterstanden naar het voorkómen hiervan (Driessen, 2012). Ondanks bezuinigingen is er in de politiek ruime aandacht voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en is hier in de kabinetten Rutte I en Rutte II extra geld voor uitgetrokken (Rutte & Samsom, 2012; Rutte & Verhagen, 2010).

VVE richt zich op jonge kinderen die een grote kans lopen om achterop te raken in het basisonderwijs doordat zij onvoldoende zijn toegerust voor een soepele instroom (Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschap [OCW], 2010). Diverse nationale en internationale studies tonen het belang van VVE voor zowel de kinderen zelf als de maatschappij aan (Calman & Tarr-Whelan, 2005; Cleveland & Krashinsky, 2003; Hilado, Kallemeyn, Leow, Lundy, & Israel, 2011; Van Kampen et al., 2005). De ontwikkeling in de eerste levensjaren van kinderen is van groot belang voor hun sociaal-emotionele, cognitieve en talige ontwikkeling en het is mogelijk deze ontwikkeling positief te beïnvloeden door een kwalitatief goed educatief aanbod (Van Kampen et al., 2005). Naast de positieve effecten voor ontwikkeling van de deelnemende kinderen zelf, tonen Cleveland en Krashinsky (2003) ook het belang van VVE aan voor de maatschappij. De kosten-baten verhouding varieert daarin van 1:2 tot 1:7.

Er zijn verschillende door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) erkende programma's bekend in het verkleinen van achterstanden bij de instroom van het onderwijs. Deze kunnen zowel thuis (gezinsgerichte programma's) als op locatie (centrumgerichte programma's) worden uitgevoerd. Met deze laatste vorm wordt VVE bedoeld. VVE programma's hebben een groot effect op de ontwikkeling van het cognitieve domein. De gezinsgerichte programma's versterken meer de effecten op de sociaal-emotionele ontwikkeling (Blok, Fukkink, Gebhardt, & Leseman, 2005). Vanuit de landelijke en lokale overheid ligt de focus

op het vergroten van het aanbod van centrumgerichte programma's, terwijl wetenschappers pleiten voor een gecombineerd programma. Hiermee wordt een volwaardige combinatie bedoeld van een centrumgericht programma met ruime aandacht voor een thuiscomponent en betrokkenheid van de ouders, om zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling optimaal te stimuleren. Door het Nij erkende VVE programma's zoals Uk&Puk, Kaleidoscoop en Piramide bevatten weliswaar een thuiscomponent, maar bij geen van deze programma's is sprake van een volwaardig gecombineerd programma (Meij, Mutsears, & Pennings, 2009).

In Rotterdam is er een nieuw particulier VVE initiatief dat in navolging van de literatuur een uitgebreide thuiscomponent kent en volwaardige betrokkenheid van ouders en gezinsleden verwacht: Het Peutercollege. Het Peutercollege onderscheidt zich verder van de overige vormen van VVE, zoals een peuterspeelzaal, kinderdagverblijf met educatief programma of 'groep 0', de Rotterdamse variant van de voorschool, door een intensievere en bredere aanpak. De intensievere aanpak blijkt uit het feit dat tweejarige kinderen vijf dagdelen en driejarige kinderen negen dagdelen per week en het hele jaar door (inclusief vakanties) welkom zijn in plaats van de gebruikelijke vier à vijf dagdelen. De bredere aanpak blijkt uit het feit dat het Peutercollege de maatschappij in de peuterspeelzaal wil brengen en ook de peuters actief wil laten deelnemen aan de maatschappij, bijvoorbeeld middels uitstapjes in de wijk. Daarnaast richt het Peutercollege zich op meer ontwikkelingsgebieden en komen ook de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de peuters aan bod. Met het Peutercollege willen de initiatiefnemers peuters uit Rotterdam nog meer mogelijkheden bieden om zich optimaal te ontwikkelen en zonder achterstand aan het basisonderwijs te beginnen. Grote betrokkenheid vanuit het gezin is voor hen een middel om dit te bereiken. Dit tracht het Peutercollege te bereiken door het aanstellen van een gezinscoach, die onder meer workshops geeft aan ouders en gezinnen ondersteunt bij lichte opvoedvragen. Ook heeft het Peutercollege een inzetkorting ingesteld voor ouders, om hen zo te motiveren om te participeren (Het Peutercollege, 2012).

In Nederland bestaat er op dit moment nog geen onderzoek naar een dusdanig intensief en vernieuwend VVE programma. Vanuit de ontwikkelaars en financiers van het Peutercollege bestaat er dan ook behoefte naar een onderzoek naar de opstart van dit programma en in een later stadium ook naar de effectiviteit hiervan. Het Verwey-Jonker Instituut voert tijdens het pilotjaar van het Peutercollege (2012/2013) een procesonderzoek naar de opstart van het Peutercollege uit. Aanvullend op dit onderzoek zijn voor deze studie inzichten verworven in de rol van de gezinsbetrokkenheid. In aansluiting op de behoefte van ontwikkelaars en financiers is de algemene doelstelling voor dit onderzoek ontwikkeld. De

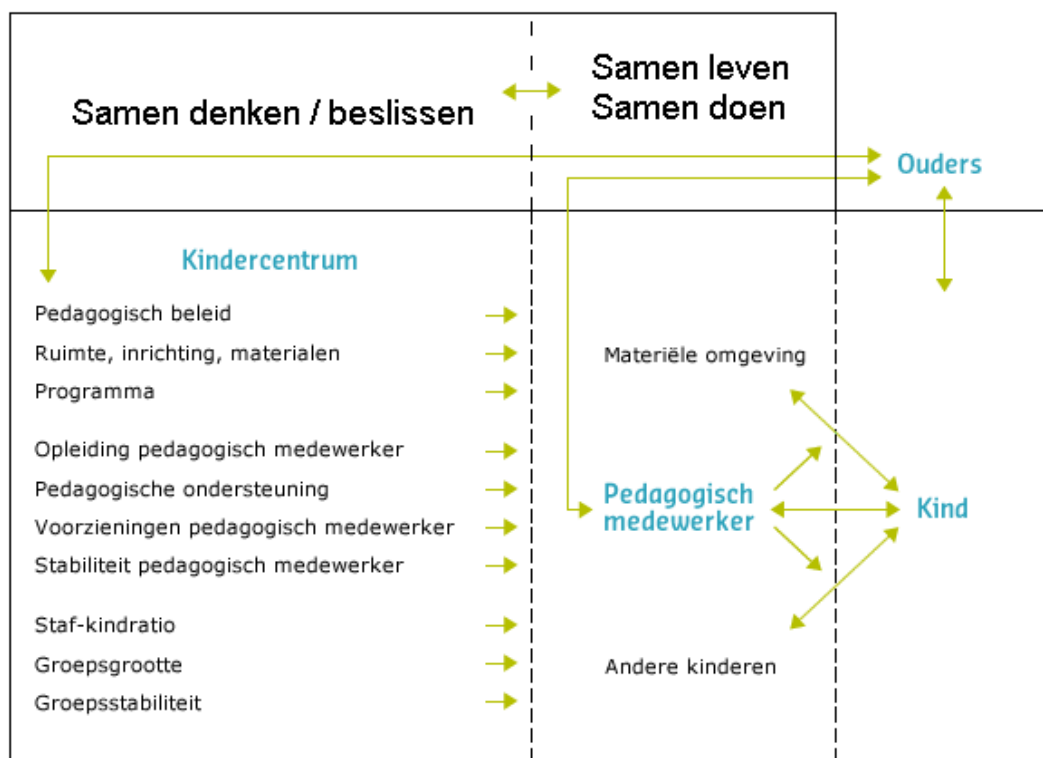
algemene doelstelling van dit explorerende, praktijkgerichte onderzoek is inzicht te verkrijgen in de huidige gezinsbetrokkenheid op het Peutercollege, en aandachtspunten te ontwikkelen voor het Peutercollege ter optimalisering van de gezinsbetrokkenheid van het VVE programma. Voor dit onderzoek zijn de ouders, pedagogisch medewerkers, de gezinscoach, de directie van het Peutercollege en de ontwikkelaar van de visie gezinsbetrokkenheid bevraagd, met als doel vanuit verschillende perspectieven de behoeften en verwachtingen en de ervaringen en waardering ten aanzien van de gezinsbetrokkenheid te beschrijven. Zo wordt er voldaan aan het triangulatieprincipe en worden de betrouwbaarheid en interne validiteit van het onderzoek vergroot (Baarda, 2009). Door de wensen en de meer evaluerende uitspraken van respondenten te beschrijven, is getracht een zo compleet mogelijk beeld weer te geven van de huidige gezinsbetrokkenheid bij het Peutercollege. Ook is door deze indeling getracht vanuit de uitspraken van de respondenten in de interviews te komen tot aandachtspunten die het Peutercollege kan gebruiken om de gezinsbetrokkenheid te optimaliseren.

Theoretisch kader

Het Peutercollege richt zich, gelet op haar doelstelling van volwaardige deelname van gezinnen, niet alleen op de ouders maar op het hele gezin (Het Peutercollege, 2012). In haar (voornamelijk) allochtone doelgroep, kunnen naast de ouders ook tantes en ooms, opa's en oma's en schoonouders in zogenoemde grootfamilies, een rol spelen in de opvoeding (Husain & O'Brien, 2000).

In het huidige onderzoek wordt gezinsbetrokkenheid geoperationaliseerd naar 'samen leven', ofwel betrokkenheid, 'samen doen', ofwel informele participatie en 'samen denken / samen beslissen', ofwel formele participatie. Onder samen leven wordt het zorgen voor een goede wederzijdse informatievoorziening om een goede opvoeding en opvang voor het kind te realiseren verstaan. Een goede wederzijdse informatieoverdracht impliceert dat partijen zich kunnen verplaatsen in het perspectief van de ander en dat men elkaars verantwoordelijkheden erkent. 'Samen doen' is het uitvoeren van gezamenlijke activiteiten door leidsters en ouders, om samen gestalte te geven aan een goede opvang en opvoeding van het kind. Het gezamenlijke wordt gekenmerkt door inzet en voldoening van beide partijen en is direct van invloed op de ontwikkeling van kinderen. Tot slot wordt onder 'samen denken / samen beslissen' verstaan het uitwisselen en afstemmen van denkbeelden en meningen over opvoeding en opvang en over de voorwaarden die daarvoor nodig zijn om de door ouders gewenste opvoeding en opvang op het kindercentrum te realiseren (De Graaff, Singer, & Devillé, 2006). Wanneer de drie vormen van betrokkenheid worden afgezet tegen het model van factoren die direct of indirect van invloed zijn op het welbevinden en de ontwikkeling van

een kind in de kinderopvang van Riksen-Walraven (2004), blijkt er een sterke overlap te bestaan. Samen denken / samen beslissen betreft de structurele kenmerken uit het model naar Riksen-Walraven (2004), hier vallen zowel de opvang en opvoeding van het individuele kind als de voorwaarden die daarvoor op centrum en organisatieniveau moeten worden gerealiseerd onder. Samen doen en samen leven betreffen de proceskenmerken uit dit model (De Graaff et al., 2006). Het model naar Riksen-Walraven (2004), de leidraad voor deze operationalisering, maakt inzichtelijk welke factoren in de kinderopvang van invloed zijn op het welbevinden en de ontwikkeling van een kind (zie Figuur 1). Vanuit de componenten van dit model zijn de verschillende doelstellingen van dit onderzoek geformuleerd (Creemers, 2012; De Graaff et al., 2006; De Wit, 2002; Godderis, 2007; Hilado et al., 2011; Onderwijsraad, 2010).

Figuur 1: Factoren die direct of indirect van invloed zijn op de opvoeding en ontwikkeling van een kind in de kinderopvang (naar Riksen-Walraven, 2004).

De materiële omgeving (o.a. ruimte en speelmaterialen) en interactie met de pedagogische medewerkers en andere kinderen hebben directe invloed op de ontwikkeling van het kind. De structurele kenmerken van het kindercentrum, de factoren in de linker kolom, zijn indirect van invloed. Ouders kunnen invloed uitoefenen op het kindercentrum via interactie met de pedagogische medewerkers, dit valt onder samen leven en samen doen. Daarnaast kunnen ouders invloed uitoefenen op het (pedagogisch) beleid van het kindercentrum, dit valt onder samen denken / samen beslissen. Ouders kunnen invloed uitoefenen op de ontwikkeling van

het kind via zowel de directe als indirecte factoren alsmede uiteraard via directe interactie met het kind. Het betrekken van ouders bij de kinderopvang is dan ook van groot belang (Riksen-Walraven, 2004).

Doelstellingen onderzoek

De eerste doelstelling van het onderzoek was inzicht verkrijgen in het niveau van gezinsbetrokkenheid 'samen leven' met het gezin. Onder samen leven wordt het zorgen voor een goede wederzijdse informatievoorziening tussen ouders en kindercentrum en het kennen van elkaars verantwoordelijkheden rond de opvoeding en opvang verstaan. In de context van het Peutercollege kan samen leven worden geoperationaliseerd naar interactie rond haal- en brengmomenten, periodieke leidster-oudergesprekken, huisbezoeken, workshops voor ouders en gesprekken met de gezinscoach. Ook de thuiscomponent van het Peutercollege valt hieronder: hierbij krijgen ouders opdrachten mee om samen thuis met het kind uit te voeren. Omdat het Peutercollege gebruik maakt van een centrumprogramma (Puk & Ko) werd verwacht dat er vanuit het basisprogramma weinig aandacht is voor pedagogisch partnerschap. Het Peutercollege heeft echter een eigen visie op gezinsbetrokkenheid in ontwikkeling en heeft een gezinscoach in dienst ter ondersteuning van de gezinnen en voor het geven van workshops voor ouders. Hierdoor is er hoogstwaarschijnlijk meer aandacht voor de gezinsbetrokkenheid dan bij reguliere centrumprogramma's. Daarnaast beoogt het Peutercollege een partnerschap te creëren door ouders veel aanwezig te laten zijn op de locatie. Ook trachten ze door onder meer de workshops te werken aan community-vorming (Het Peutercollege, 2012). Desondanks lijkt er geen gelijkwaardige inbreng van ouders en het Peutercollege te zijn en is er zodoende (nog) geen sprake van een volwaardig pedagogisch partnerschap. Volgens Smit en collega's (2008) is de aandacht voor gezinsbetrokkenheid binnen centrumgerichte programma's in Nederland beperkt. Het gaat vaak slechts om informeren van ouders tijdens themabijeenkomsten, inloopochtenden of informele momenten op de groep. Een onderliggende visie op de relatie tussen centrum en ouders waarin samen wordt gewerkt aan de ontwikkeling van het kind en een daarop afgestemd ouderbeleid, ontbreekt vaak (Smit, Driessen, Kuyk, & De Wit, 2008). Leidster-ouder interactie is een positieve determinant voor de cognitieve prestaties van het kind. (Bernhard, Lefebvre, Kilbride, Chud, & Lange, 1998; Bridge, 2001; Jepma, 2005; Winsler & Wallace, 2002; Xu & Gulosino, 2006). Alleen een goede relatie tussen leidsters en ouders is echter niet voldoende. Onderzoekers pleiten voor een leidster-ouder partnerschap. Een intensief partnerschap biedt voordelen voor het gezin en de leidster. Zowel de kwaliteit van de arbeidsintensieve aard van de leidster, de overgang voor het kind van de thuisperiode naar de voorschoolse educatie als

de kwaliteit van de academische vaardigheden van zowel ouders als kinderen hangen positief samen met leidster-ouder partnerschap (Xu & Gulosino, 2006). Een dergelijk partnerschap kan alleen tot stand komen door inspanning van zowel de leidsters als de ouders. Het handelen van de leidsters bepaalt echter, vaker dan de achtergrondkenmerken van de ouders, de deelname van het gezin aan een school-gezin partnerschap (Epstein, 2001). Met een betrokken houding kunnen leraren de ouders aanzetten tot deelname aan een leidster-ouder partnerschap, met alle positieve gevolgen voor het kind van dien (Xu & Gulosino, 2006). Ook Distelbrink en collega's (2012) stellen een pedagogisch partnerschap aan de orde. Hierin dienen wederzijdse opvoedingsverwachtingen- en praktijken tussen instelling en ouders te worden uitgewisseld, ter afstemming van de benadering van de kinderen thuis en op het kindercentrum. De instelling dient ook betrokken te zijn bij de ouders en de opvoeding/begeleiding van de kinderen in de thuissituatie. Tevens wordt in dit onderzoek gesproken over ontwikkelingsondersteuning. Hiermee wordt de betrokkenheid van het gezin bij de ontwikkeling van het kind in de instelling bedoeld, zoals het bespreken van de vorderingen van het kind (Distelbrink, Pels, Jansma, & Van Der Gaag, 2012).

De tweede onderzoeksdoelstelling was inzicht krijgen in het betrokkenheidsniveau 'samen doen' met het gezin. Hieronder wordt verstaan het uitvoeren van gezamenlijke activiteiten door leidsters en ouders, om samen gestalte te geven aan een goede opvang en opvoeding van het kind. Samen doen bij het Peutercollege kan worden geoperationaliseerd naar een dag(deel) meedraaien op de groep, begeleiden tijdens een uitje of activiteit en mee komen lunchen. Kindercentra hebben vaak moeite om ouders te activeren. Dit geldt met name voor ouders van allochtone afkomst. Naast knelpunten voor ouderparticipatie als ontbreken of niet vrijmaken van tijd door werk en carrièreoverwegingen, spelen ook factoren als taal, cultuur en ideeën over (gescheiden) verantwoordelijkheden een mogelijke rol (Creemers, 2012). Het Peutercollege hecht veel belang aan het betrekken van ouders bij de groep. Uit gesprekken met de directie bleek dat ouders middels een inzetkorting tot 50% van de maandelijkse ouderbijdrage worden gemotiveerd zich minimaal twee dagdelen per maand in te zetten. De verwachting rond informele participatie bij het Peutercollege is dat het Peutercollege ouders op deze wijze in voldoende mate weet te betrekken, de vraag blijft echter of ouders door deze extrinsieke motivatie wel met de 'juiste' instelling participeren. De informele participatie van ouders is waardevol omdat het taakverlichting kan bieden voor de instelling en ervoor kan zorgen dat activiteiten of uitjes plaats kunnen vinden. Ook kan er tijdens de activiteiten door het voeren van informele gesprekken een vertrouwensband tussen ouders en leidsters ontstaan of worden versterkt, zo kan het partnerschap verder worden

vormgegeven (Desforges & Abouchaar, 2003; Overmaat & Bogaard, 2004; Smit et al., 2008). Veen en Van Erp (1995) en Mcwayne en collega's (2004) bevestigen de samenhang tussen participatie en betrokkenheid van ouders, zij stellen echter dat er sprake is van een wederkerige relatie. Dit impliceert dat gezinsbetrokkenheid participatie bevordert en vice versa. Ten slotte is participatie van het gezin op het kindercentrum ook een voorbeeld van actief burgerschap voor de kinderen (Smit, 2012).

De laatste doelstelling was inzicht verkrijgen in het samen denken / samen beslissen met het gezin. Dit kan worden geoperationaliseerd naar zitting nemen in een beleid- of adviesraad. Het Peutercollege maakt voorsnog geen gebruik van geïnstitutionaliseerde ouderorganen, aangezien ze meent dat ouders laagdrempelig terecht bij kunnen bij leiders of de oudercoach en zodoende kunnen meedenken. Omdat er geen formele ouderorganen zijn om mee te denken en te beslissen, is de verwachting dat ouders onvoldoende de gelegenheid wordt geboden tot formele participatie. Het reeds besproken partnerschap tussen kindercentrum en ouders, wordt vaak afgedaan met informatievoorziening. Het vragen van reactie, feedback of meningen middels een dialoog tussen kindercentrum en ouders komt minder vaak voor (OCW, 2009). Volgens Smit en collega's (2008) dient het partnerschap ook een democratisch doel. Om aan deze doelstelling te voldoen dienen ouders formeel mee te denken en te beslissen met de instelling en dient de instelling op haar beurt verantwoording af te leggen aan de ouders. Als ouders geen zitting nemen in een formele raad, missen zij zodoende de mogelijkheid hun mening een stemgeluid te geven (Russel & Granville, 2005). Russel en Granville (2005) geven aan dat er maar weinig ouders daadwerkelijk een formele rol willen bekleden, daar zij het enerzijds saai vinden en er anderzijds geen tijd aan willen of kunnen besteden. Smit en collega's (2009) bevestigen dat scholen vooral moeite hebben om allochtone of laagopgeleide ouders te werven voor formele ouderorganen. Wanneer een kindercentrum geen ouderraad heeft, kunnen eenmalige meedenksessies worden georganiseerd, zodat ouders toch de gelegenheid krijgen om mee te denken en aan te geven wat vanuit hun praktijk wenselijk en haalbaar is (Creemers, 2012).

Methode

Type onderzoek

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Kwalitatief onderzoek kenmerkt zich door het verkrijgen van inzichten in een onderwerp waarover nog niet veel bekend is. Het doel was om de ervaringen en belevingen van de respondenten zo gedetailleerd mogelijk te beschrijven en te interpreteren naar aard en eigenschappen (Baar, 2002). Het onderzoek was exploratief van aard, aangezien er nog

weinig over de gezinsbetrokkenheid in deze specifieke situatie bekend was. De praktijk gold in dit onderzoek als uitgangspunt en de theorie naar Riksen-Walraven (2004) diende als formeel kader waarbinnen het onderzoek plaatsvond. Dit onderzoek heeft het karakter van een case-studie, omdat het zich richtte op één specifieke organisatie (Baarda, 2009). Het betrof een praktijkgericht onderzoek, omdat er een praktisch probleem, de invulling van gezinsbetrokkenheid, centraal stond. Zoals gebruikelijk binnen een case-studie heeft er ook een veldwerkoriëntatie plaatsgevonden. Dit betrof een participatieve observatie tijdens een ouderworkshop, om zo een beschrijving te kunnen maken van deze activiteit. De workshop werd vanuit een open houding geobserveerd. Het doel van dit instrument was tweeledig. Enerzijds werden er inzichten in de dagelijkse praktijk geboden. Anderzijds kon door observatie tijdens een workshop informatie worden verkregen over en inzicht worden geboden in de wederzijdse informatievoorziening ten einde een goede opvoeding en opvang voor het kind te realiseren. (Reulink & Lindeman, 2005).

Respondenten

Om vanuit verschillende perspectieven een zo goed mogelijk beeld te vormen van de behoeften en verwachtingen en ervaringen en waardering ten aanzien van de gezinsbetrokkenheid, zijn er in totaal tien interviews met verschillende typen respondenten afgenomen. Er zijn vier moeders geïnterviewd. Drie van de vier moeders hadden een niet-Nederlandse achtergrond, één moeder beheerste de Nederlandse taal matig. Twee van de moeders hadden een baan. Deze ouders zijn door de leidsters geselecteerd op basis van door de onderzoeker vooraf gestelde variabelen, zodoende was er sprake van een quota-steekproef (Baarda, 2009). De selectie vond plaats op basis van representativiteit voor de hele groep ouders, beheersing van de Nederlandse taal en beschikbaarheid. Vervolgens zijn er twee pedagogisch medewerkers geïnterviewd. Beiden werkten op de groep met driejarigen. Eén van de leidsters had jarenlange ervaring in de kinderopvang, de ander had beperkte werkervaring. Daarnaast is de gezinscoach geïnterviewd. Zij is werkzaam voor Peuter & Co en in die hoedanigheid enkele uren per week betrokken bij het Peutercollege waar zij onder meer één keer per maand een informatieve ouderworkshop geeft. Zij heeft meer dan vijftien jaar ervaring als oudercoach in de kinderopvang. Ook is een medewerker van het Centrum Educatieve Dienstverlening, een educatieve advies- en begeleidingsorganisatie, geïnterviewd die als externe adviseur en ontwikkelaar van de visie gezinsbetrokkenheid en de thuiscomponent bij het Peutercollege is betrokken. Vervolgens heeft er een interview met de directie, bestaande uit de directrice en de teammanager, plaatsgevonden. Ten slotte is er nog een individueel interview met de teammanager gehouden, die verantwoordelijk is voor de

aansturing van de leidsters en de oudercoach ten aanzien van de gezinsbetrokkenheid. Deze respondenten vormden gezamenlijk een representatieve afspiegeling van de betrokkenen bij het Peutercollege.

Topicinterview

Om inzicht te verkrijgen in hoe het Peutercollege de gezinsbetrokkenheid vorm kan geven zijn er open interviews met betrokkenen gehouden. Dit zijn interviews waarvan de topics al wel vaststonden, maar waarvoor geen volledige vragenlijsten waren opgesteld waar strikt aan werd vastgehouden. Zo konden de verwachtingen en ervaringen van de respondenten gedetailleerd worden beschreven en geïnterpreteerd naar aard of eigenschappen (Baar, 2002). Door de keuze voor een open benadering konden de respondenten in een veilige omgeving praten over hun ervaringen met gezinsbetrokkenheid en de inzichten die ze hieraan geven (Baarda, 2009).

De topiclijsten voor de verschillende interviews hadden dezelfde opbouw, wel waren er per type respondent andere nuances. Voorafgaand aan elk interview werd eerst ingegaan op de aard van het onderzoek en de procedure van het interview. De respondenten werd om toestemming gevraagd om een geluidsopname te maken van het interview. Elke topiclijst bevatte drie topics, waarin per topic werd gevraagd naar behoeften, verwachtingen, ervaringen en waardering. Op elk van de lijsten kwamen de volgende topics aan de orde: (1) De opvattingen van de respondent over betrokkenheidsniveau samen leven (bijvoorbeeld hun verwachtingen over de thuiscomponent, de ervaringen met workshops en waardering van de overdracht rond haal- en brengmomenten); (2) De opvattingen van de respondent over informele participatie (samen doen), (bijvoorbeeld hun verwachtingen over meehelpen tijdens een uitje, de ervaringen met meelunchen en de waardering van meehelpen op de groep); (3) De opvattingen van de respondent over formele participatie (samen denken / beslissen), (bijvoorbeeld hun behoeften aan een ouderraad, de ervaringen met meedenken en hun waardering over de mogelijkheid tot meebeslissen).

Tijdens de interviews is gebruik gemaakt van enkele interviewtechnieken om de betrouwbaarheid en validiteit te vergroten. Zo werd de betrouwbaarheid vergroot doordat de onderzoeker na elk topic een korte samenvatting van de uitspraken van de respondent gaf en vroeg of dit overeenkwam. Ook werd er doorgevraagd op antwoorden van de respondenten en werden vragen telkens net anders geformuleerd om de validiteit van uitspraken van de respondent te vergroten.

Procedure

Dit onderzoek vond plaats gedurende het pilotjaar van het Peutercollege, hierdoor waren er veel praktische strubbelingen die tot aanpassingen in de oorspronkelijke onderzoeksopzet leidden. Zo heeft dit onderzoek zich door de vertraging bij de opening van drie van de vier locaties van het Peutercollege moeten beperken tot één locatie; het Kasteeltje in de Rotterdamse wijk Spangen. Samen met de directie van het Peutercollege is er een dag uitgekozen (18 maart) om de ouders te interviewen. Deze interviews zijn afgenomen door de onderzoeker, een senior-onderzoeker van het Verwey-Jonker Instituut en een stagiaire. De directie is op hun kantoor geïnterviewd door de onderzoeker en een senior-onderzoeker van het Verwey-Jonker Instituut. De leidsters en oudercoach zijn op een later moment geïnterviewd op de locatie. De medewerkster van CED-groep is in Utrecht geïnterviewd op het Verwey-Jonker Instituut. Deze laatste interviews zijn door de onderzoeker afgenomen. De interviews duurden gemiddeld 46 minuten. Alle respondenten zijn benaderd volgens de informed consent procedure en er is expliciet om schriftelijke toestemming gevraagd. Op basis van de geluidsopnamen zijn alle interviews verbatim uitgeschreven. Door het opnemen van de interviews werd de betrouwbaarheid vergroot, zo konden de uitspraken van de respondenten immers nogmaals beluisterd en gecontroleerd worden. Ook de keuze voor verschillende typen respondenten heeft bijgedragen aan de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Zo zouden medewerkers positiever over eigen handelen kunnen praten dan hoe dit handelen door ouders wordt ervaren. Door vanuit verschillende standpunten dezelfde onderwerpen te benaderen is er sprake van triangulatie en wordt de geldigheid van de onderzoeksdata vergroot. Zo kunnen sociaal wenselijke antwoorden en te positieve uitspraken over eigen handelen immers in het juiste perspectief worden gezien (Baarda, 2009).

Voor de veldwerkoriëntatie heeft de onderzoeker beperkt zichtbaar geparticipeerd tijdens de workshop. Er is niet meegedaan aan gesprekken en activiteiten, om de situatie voor de ouders en de oudercoach zo min mogelijk te verstoren. Wel was de onderzoeker aanwezig in de ruimte waar de workshop werd gegeven. Daarnaast heeft de onderzoeker zichzelf en het doel van de observatie en het onderzoek geïntroduceerd (Reulink & Lindeman, 2005).

Kwalitatieve analyse

De doelstelling van de kwalitatieve analyse was het ontwikkelen van een theorie op basis van de onderzoeksdata. Er is gewerkt volgens een iteratieve werkwijze, wat wil zeggen dat de dataverzameling werd gestuurd aan de hand van de data-analyse en dat tussentijdse correctie mogelijk was (Baar, 2002). Gewerkt is met Nvivo, conform de kwalitatieve analysemethoden van Baar (2002). Via analytische inductie is door het systematisch

vergelijken van uitspraken van de respondenten, per subdoelstelling gekomen tot een kernlabelsysteem wat het inhoudelijke rendement van de analyse weergeeft. Vanuit de kernlabels is vervolgens een theorie gevormd waarmee de doelstellingen beantwoord konden worden (Baar, 2002). De werkwijze van analytische inductie is doorzichtig, herhaalbaar en overdraagbaar aan anderen en vergroot daardoor de betrouwbaarheid van het onderzoek. Ook is de betrouwbaarheid vergroot doordat in het computerprogramma NVivo alle labels direct zijn terug te koppelen naar de oorspronkelijke context en zodoende elk label is terug te vinden. Daarnaast zijn de bewoordingen van de respondenten zoveel mogelijk meegenomen in de formulering van de labels om de interne validiteit te verhogen (Baar, 2002).

Resultaten

Voor deze studie zijn tien interviews afgenomen bij verschillende typen respondenten, om zo vanuit verschillende perspectieven de behoeften en verwachtingen en ervaringen en waardering van de gezinsbetrokkenheid te beschrijven. De behoeften en verwachtingen behelzen uitspraken over wat respondenten nog wensen of verwachten. De ervaringen en waardering zijn uitspraken over gebeurtenissen die reeds hebben plaatsgevonden of waar respondenten achteraf een mening over hadden. Deze uitspraken waren dus meer evaluerend van aard. Door in de analyse een onderscheid te maken tussen de wensen en meer evaluerende uitspraken van respondenten, is er expliciet aandacht voor de huidige stand van zaken van de gezinsbetrokkenheid binnen het Peutercollege en voor aandachtspunten die op basis van de interviews kunnen worden geformuleerd. In deze sectie worden per doelstelling de belangrijkste resultaten beschreven aan de hand van uit de kwalitatieve analyse ontwikkelde kernlabels, deze staan cursief in de tekst. Deze resultaten worden aangevuld met bevindingen vanuit de observatie en met citaten. Om de anonimiteit van de respondenten te kunnen waarborgen wordt in de tekst alleen onderscheid gemaakt tussen interne (directie, leidsters en gezinscoach van het Peutercollege) of externe (externe adviseur en ouders) respondenten.

Betrokkenheid: behoeften en verwachtingen

De eerste doelstelling had betrekking op de behoeften en verwachtingen van de respondenten ten aanzien van samen leven, ofwel gezinsbetrokkenheid. Het Peutercollege hechtte veel belang aan een vertrouwensband met de ouders, zodat ouders het gevoel krijgen altijd terecht te kunnen en om zo de bereidwilligheid van ouders om mee te leven en doen te vergroten, dat bleek uit de *vertrouwensband door gezinsbetrokkenheid*. Zo wil het Peutercollege ouders meer inzicht geven in de ontwikkeling van hun kind en handvatten bieden om hier thuis mee aan de slag te gaan door tips voor thuis mee te geven. Om het VVE-programma succesvol te laten verlopen heeft het Peutercollege een *gezinscoach aangesteld*

om randvoorwaarden te creëren. De gezinscoach is er onder meer voor het geven van ouderworkshops, waar een diversiteit aan opvoedvraagstukken wordt besproken. Ook is zij er voor het gezin als vertrouwenspersoon en voor lichte opvoedvragen, zodat het kind in een stabiele, veilige thuissituatie opgroeit en de leidsters worden ontlast in de begeleiding van ouders. Volgens een interne respondent moet zij samen met de leidsters problematiek signaleren en als dit buiten haar mogelijkheden valt het gezin begeleiden naar hulp:

Tuurlijk heb je een goed contact, maar dat je ook signaleert: ieder huis heeft zijn kruisje, in dat gezin speelt er dit. Het kind komt dat en dat tekort. Hoe ga je die ouder daarop aanspreken of daarbij tips geven of dat de ouder naar mij komt en aangeeft waarmee ze zit. En daar kan je op inhaken. (...) Plus de begeleiding naar het traject, mocht ze die nodig hebben (...). [intern]

Er werd ten aanzien van de betrokkenheid door het Peutercollege het een en ander *verwacht van de ouders*. Ouders moeten volgens een interne respondent zorgen voor de continuïteit tussen het Peutercollege en thuis. Hiervoor moeten ouders met hun kind *activiteiten verder uitwerken via de thuiscomponent*. Het Peutercollege had de behoefte dat ouders activiteiten binnen een thema waaraan wordt gewerkt, thuis verder uitwerken met hun kind. Vooralsnog was alleen het reguliere thuisprogramma aanwezig en was het uitgebreidere thuisprogramma van het Peutercollege nog in ontwikkeling. Het was echter niet zeker dat ouders thuis aan de slag gingen. Ook zouden medewerkers van het Peutercollege thuis langs moeten gaan om samen met het gezin gezamenlijke activiteiten met het kind uit te voeren, voor er sprake kan zijn van een volwaardig thuiscomponent.

Naast de thuiscomponent was er *nog veel in ontwikkeling* bij het Peutercollege en draaide nog niet alles zoals beoogd. Zo waren de definitieve versie van de visie gezinsbetrokkenheid, een interactieve website voor ouders en een digitaal kindportfolio, TikTik, nog in ontwikkeling. Verder wilde het Peutercollege jaarlijks drie gesprekken voeren met ouders over de ontwikkeling van het kind en een huisbezoek afleggen. Deze activiteiten waren al wel opgestart, maar verliepen nog niet zoals beoogd. Het Peutercollege verwachtte met de inzet van een digitaal kindportfolio bij te dragen aan de overdracht en ouders meer inzichten te geven in de ontwikkeling van het kind. Nu verliep de overdracht uitsluitend mondeling en vonden er voornamelijk korte, oppervlakkige gesprekken plaats. Ouders gaven aan niet altijd behoefte te hebben aan een overdracht. *Behoeftte aan een overdracht was er vooral bij problemen*. Wel wilden ouders alle zaken die rond het kind speelden bespreken voor de beeldvorming:

Als er probleem is wel, maar als er geen probleem is zeg ik hallo en dag. [extern]

Ik vind dat alle zaken die rondom ... heen hangen die moeten zij weten zodat ze een goed beeld hebben van wat het kind inhoudt en wat het meeneemt. [extern]

Het Peutercollege had *behoefte aan huisbezoek*. Hiermee wilden zij een betere doorgaande lijn tussen het Peutercollege en thuis ontwikkelen en verwachtten zij een beter beeld van de thuissituatie te krijgen. Ook wilde het Peutercollege bij het gezin thuis, middels een intake, de inhoud van het Peutercollege uitleggen. Vooral aan dit laatste hadden ouders behoefte. Ze vertelden behoefte te hebben aan *betere informatievoorziening*. Zowel het informeren over het programma als de praktische informatievoorziening werden genoemd als verbeterpunt:

Ja een beetje duidelijkheid over wat er precies geleerd wordt in de groep. (...) Maar ook informatiebord of zo waarop de ouders gewoon kunnen lezen. [extern]

Ten slotte leefde bij het Peutercollege de *behoefte aan pedagogisch partnerschap*. Zij gaven aan een partnerschap als ideaal te zien. Hiervan is echter nog geen sprake, want daarvoor is er behoefte aan een gelijkwaardige relatie tussen ouders en het Peutercollege en moet er sprake zijn van wederkerigheid of een dialoog.

Betrokkenheid: ervaringen en waardering

In het tweede deel van de eerste doelstelling worden de ervaringen en de waardering van de respondenten ten aanzien van betrokkenheid beschreven. *De algemene waardering gezinsbetrokkenheid was positief*. Ouders onderkenden het belang van gezinsbetrokkenheid en ervoeren dit als leuk en leerzaam. Volgens het Peutercollege stond er een goede basis, al was er nog veel in ontwikkeling. De interne respondenten zagen de gezinsbetrokkenheid van het Peutercollege als een plus op de reguliere betrokkenheid en waardeerde deze als breder en intensiever. Het Peutercollege zag wat betreft de gezinsbetrokkenheid *een coachende en sturende rol voor de teammanager* weggelegd. De interne respondenten waren tevreden over hoe dit verliep en ervoeren vrijheid om, bijvoorbeeld bij de overdracht, te handelen naar eigen inzichten. Bij de respondenten was ook sprake *tevredenheid over de leidsters*. De gezinscoach werkte goed samen met de leidsters en was afhankelijk van hen, omdat de leidsters ouders naar haar doorverwijzen. Externe respondenten gaven aan goed contact te hebben met de leidsters. Ook wat betreft de overdracht ervoeren zij dat de communicatie open verliep. Volgens de externe respondenten ging de *overdracht* voornamelijk *over kleine dingen*. Bij grotere problematiek was er volgens het Peutercollege ook de mogelijkheid voor een één op één gesprek buiten de groep om. Alle respondenten ervoeren de dagelijkse overdracht als positief.

Doordat de thuiscomponent van het Peutercollege nog in ontwikkeling was en de leidsters hier ook nog niet in waren getraind, verliep de *thuiscomponent nog niet zoals werd*

beoogd. Volgens externe respondenten was er geen sprake van een volwaardig thuisprogramma, omdat er onvoldoende begeleiding was voor de ouders, al zijn zij al wel een stapje verder dan reguliere thuiscomponenten:

Maar het is wel dat je weer een stapje verder bent dan waar kritiek op is bij de vve-programma's. Dus je bent wel een stapje verder, maar het is nog geen thuisprogramma. [extern]

Het Peutercollege gaf een huiswerkboekje mee bij elk thema, maar vond dat ze daar nog weinig feedback op kreeg. De externe respondenten zagen de thuiscomponent als een verbeterpunt en vonden dat ze hier beter over geïnformeerd konden worden. Zij ervoeren overigens de gehele *informatievoorziening als verbeterpunt*, al ervoeren zij bij de praktische informatievoorziening ook een eigen verantwoordelijkheid.

Het Peutercollege liep achter met periodieke gesprekken. Door de opstart liepen de leidsters achter met het houden van periodieke gesprekken met de ouders over de ontwikkeling van het kind naar aanleiding van de kerndoelen opgesteld door Stichting Leerontwikkeling Nederland. Tijdens deze gesprekken, die drie keer per jaar moeten plaatsvinden, werd alleen gepraat over de ontwikkeling van het kind. Hier werden ouders geïnformeerd over de doelen waaraan hun kind zou moeten voldoen en hoe zij zelf aan de slag konden gaan om deze ontwikkelingsgebieden te stimuleren. Ook het afleggen van huisbezoeken door de leidsters en gezinscoach stond nog in de kinderschoenen. Er hadden al wel enkele huisbezoeken plaatsgevonden, maar alle gesproken moeders en een leidster hadden nog geen ervaringen met een huisbezoek. Volgens een interne respondent *bood het huisbezoek zicht op de thuissituatie*. Zij ervoer de huisbezoeken als leuk en nuttig. De gezinscoach bood volgens een interne respondenten samen met de leidsters, een totaalpakket aan ouderbegeleiding. De gezinscoach werd door alle respondenten dan ook gezien als een verrijking en was geliefd. Volgens het Peutercollege vormden de persoonlijkheid en kennis van de gezinscoach de sleutel tot haar succes en vormde zij een driehoek met de leidsters en de ouders. Een van de vaste werkzaamheden van de gezinscoach was het geven van de maandelijkse ouderworkshops. Alle respondenten waren enthousiast over deze workshops. *De workshops waren interessant* volgens hen. De thema's die werden aangeboden pasten goed bij de ontwikkeling van het kind en de ouders konden onderling praten over hun kinderen en onderlinge verschillen. Externe respondenten vonden het fijn dat ze in de workshops nieuwe dingen leerden en hoorden wat goed en minder goed is voor hun kind:

Heleboel dingen weet je niet, sta je niet bij stil. Wat het allemaal, ja dat is gewoon zo, je denkt niet: oh dat zou schaden of wat dan ook. (...) je hebt gewoon dingen waarvan je denkt dat het goed is en dan blijkt achteraf dat het niet goed is. [extern]

Tijdens de observatie werd dit bevestigd. Er werd eerst inhoudelijk gesproken over het thema ‘samen spelen en bewegen met je kind’. De eerste tien minuten werd er interactief ingegaan op het belang hiervan en ook de rol die vaders hierin hebben. De gezinscoach sprak de vaders aan op hun verantwoordelijkheid om dagelijks ‘quality time’ met hun kind te hebben. De vaders gaven aan nieuwe dingen te hebben geleerd en hiermee aan de slag te gaan.

Vervolgens werd het geleerde gelijk samen met het kind in het speellokaal in de praktijk gebracht. Hier werden door de gezinscoach nog praktische tips gegeven, zoals het aanspreken van het kind op kindhoogte. De vaders waren, ondanks dat het nieuw voor hen was en het onwennig oogde, enthousiast over de workshop. Volgens de leidsters was er door de workshops sprake van community-vorming bij het Peutercollege. De interne respondenten meenden dat er nog *geen sprake van een pedagogisch partnerschap* was. Ondanks dat ouders veel input leverden, hadden het Peutercollege en de ouders geen gelijkwaardige inbreng. Een externe respondent stelde dat de huidige gezinsbetrokkenheid bij het Peutercollege meer voortschrijvend dan wederkerig is en dat er daardoor geen sprake was van een gelijkwaardig partnerschap. Een interne respondent zei hierover dat het Peutercollege nu nog een te overtuigende rol had, in plaats van dat er sprake was van een wederkerig partnerschap:

We hebben nu een overtuigende rol van: wij komen het doen, het is goed voor je kind.

We moeten nog wel heel hard daarvoor knokken wel en we moeten ook nog heel veel bekendheid geven aan het Peutercollege. [intern]

Informele participatie: behoeften en verwachtingen

Het eerste deel van de tweede doelstelling was het beschrijven van de behoeften en verwachtingen van de respondenten ten aanzien van informele participatie, ofwel het uitvoeren van gezamenlijke activiteiten door leidsters en ouders. Het Peutercollege stond voor *betrokkenheid door het hele gezin* omdat zij niemand wilden uitsluiten:

We zeggen gezin, want stel er is een gezin waarin er oma is die veel doet of er is een oudere zus, dan zijn die ook welkom. [intern]

Er werd echter verwacht dat in de praktijk voornamelijk moeders komen helpen, omdat binnen de doelgroep de vaders vaak werken. Om vaders een grotere rol te laten spelen binnen het Peutercollege zou volgens de externe respondenten het organiseren van vaderactiviteiten een goede mogelijkheid zijn. Er waren meerdere *activiteiten die van ouders werden verwacht*. Er werd onder meer verwacht dat ze meedraaiden op de groep, begeleidden tijdens uitstapjes

en/of mee kwamen lunchen. Uit *de behoeften van het Peutercollege omtrent informele participatie* bleken verschillende onderliggende doelen van informele participatie. Zo bestond de behoefte om ouders inzicht te geven in de ontwikkeling van hun kind en hen de mogelijkheden te bieden om dit zelf te doen met het kind. Daarnaast verwachtte het Peutercollege door het vele contact tijdens het participeren, de vertrouwensband met ouders uit te bouwen. Ook lag er een pragmatisch doel aan ten grondslag, want alleen met de hulp van ouders zijn uitstapjes en activiteiten mogelijk. *De mate van participatie mag worden vergroot* volgens het Peutercollege. Er was behoefte aan meer participatie, maar er werd geen grote stijging verwacht. Externe respondenten gaven hierover aan mee te helpen zolang het werk het toelaat en zij hoopten dan ook dat er rekening wordt gehouden met werkende ouders. Vanwege het belang voor het Peutercollege van de inzet van ouders, wilde het Peutercollege *de participatie van ouders afdwingen middels een inzetkorting*. Wanneer ouders een aantal dagdelen meedraaiden op de groep, workshops bezochten of meegingen met een uitje konden zij 50% korting verdienen op hun maandelijkse ouderbijdrage. Kritische kanttekening bij deze aanpak was dat ouders ervoor konden kiezen om het reguliere bedrag te betalen en niet te participeren. Daarnaast is de vraag of het beoogde doel wel wordt bereikt. De motivatie van ouders om te participeren kon van financiële aard zijn, in plaats van dat zij dit deden in het belang van het kind:

Maar als die ouders zeggen ik betaal het wel, ik doe het niet en kijk wel wat het oplevert, dan heb je niet het doel bereikt met dat je ze erbij betreft. [extern]

Informele participatie: ervaringen en waardering

Het tweede gedeelte van de tweede doelstelling was het beschrijven van de ervaringen en waardering ten aanzien van informele participatie. Ouders konden aan verschillende *activiteiten voor informele participatie* meedoen. Zo konden ouders meehelpen op de groep. Dit werd als leuk ervaren voor zowel de ouders als voor de kinderen. Verder konden ouders op de driejarigengroep mee komen lunchen tussen de middag, al verliep dit nog niet zoals gewenst. Niet alle ouders waren echter bekend met de mogelijkheid om mee te lunchen. Het Peutercollege zag de inzetkorting als een stimulans voor ouders om te komen participeren. Zij hoopten dat als ouders eenmaal waren overgehaald om te participeren, zij zouden ervaren hoe leuk en leerzaam participatie kan zijn. Ouders vonden het al dan niet krijgen van *de inzetkorting redelijk*. Ze beseften dat participatie op het Peutercollege belangrijk is voor hun kinderen en hadden geen financiële stimulans nodig om te participeren. Het ging hen om de betrokkenheid:

Het gaat mij niet eens om het bedrag, want ik betaalde veel meer aan de kinderopvang,

het gaat mij erom dat je er wel een beetje bij betrokken bent, van wat gaat er gebeuren en hoe ziet de toekomst eruit. Dat is toch wel interessant voor een ouder. [extern]

Desondanks gaf het Peutercollege aan dat *de mate van participatie varieerde* en dat het meehelpt veelal gebeurde op initiatief van de leidsters. Ook was er een vaste groep ouders die vaak kwam. Volgens de respondenten kwam dat doordat ouders werken. De externe respondenten ervoeren dat voornamelijk *vrouwen kwamen meedoen*:

Ik heb nooit mannen mee zien helpen, alleen maar vrouwen denk ik. [extern]

De moeders gaven allen aan dat hun man werkte en hij daardoor minder betrokken was dan zijzelf, ook al hadden sommigen zelf ook een baan:

Hij vond het heel leuk dat zij nu kon beginnen, alleen werkt ie zelf 5 dagen en hij kan, hij is er weinig bij betrokken. Veel minder dan ik erbij betrokken ben. [extern]

Formele participatie: behoeften en verwachtingen

Het eerste deel van de derde doelstelling was het beschrijven van behoeften en verwachtingen ten aanzien van formele participatie. Binnen het Peutercollege was er beperkt aandacht voor formele participatie, ofwel het meedenken en -beslissen door ouders. Het Peutercollege wilde *eerst de fundamenten neerzetten en daarna uitbouwen*. Het Peutercollege verwachtte dat het meedenken door ouders in de beginfase nog te chaotisch was en hiervoor eerst een stabielere basis was vereist:

Het is misschien handiger als wij zelf een iets stabielere basis krijgen en eerst staan en daarna met dat soort adviezen, ik denk dat het nu nog net iets te vroeg is. [intern]

Daarnaast verwachtten, dat *ouders altijd terecht konden* met eventuele klachten of ideeën ze doordat zij veel aanwezig waren op de groep en er een onderlinge vertrouwensband was. Ze konden deze onder meer aankaarten tijdens de workshops of de overdracht en bij de gezinscoach of de teammanager. Ook ouders verwachtten dat ze altijd terecht konden en dat het Peutercollege open stond voor ideeën. Er was echter behoefte aan meer aandacht hiervoor, zo was er nog onvoldoende aandacht voor *de dialoog*. Er werd verwacht dat er pas echt sprake zou zijn van een dialoog tussen het Peutercollege en ouders, wanneer er meer aandacht voor wederkerigheid zou zijn en er in samenspraak activiteiten zouden worden georganiseerd.

Ondanks dat het Peutercollege zich pas later wilde focussen op formele participatie, was er sprake van een *positieve attitude van ouders ten aanzien van formele participatie*. Externe respondenten verwachtten dat meedenken over beleid nuttig en fijn zou zijn. Ook het Peutercollege verwachtte dat ouders ervoor open stonden om mee te denken. De respondenten hadden ook positieve verwachtingen over *formele participatie binnen deze doelgroep*. Er werd verwacht dat formele participatie goed mogelijk is binnen deze doelgroep. Mochten er

eventuele barrières zijn dan was daar volgens externe respondenten altijd een mouw aan te passen. Ook waren respondenten van mening dat meedenksessies goed te organiseren zijn.

Formele participatie: ervaringen en waardering

Het tweede deel van de laatste doelstelling was het beschrijven van ervaringen en waardering ten aanzien van formele participatie. In de vorige paragraaf kwam naar voren dat er nog weinig aandacht was voor formele participatie bij het Peutercollege. Er was binnen het Peutercollege nog onduidelijkheid over de mogelijke *invulling van formele participatie*.

Volgens het Peutercollege was de complexe structuur één van de redenen dat er nog weinig aandacht was voor formele participatie. De organisatie bevond zich in een spanningsveld met verschillende samenwerkende partners. Het Peutercollege bracht met een gedeeltelijke eigen financiering en een eigen beleidsvisie een pluselement binnen de bestaande peuterspeelzaal, die onder de lokale welzijnsorganisatie viel. Deze organisatie had een overkoepelende medezeggenschapsraad voor al hun voorschoolse locaties. De respondenten bevestigden dat *ouders altijd terecht konden*, zoals zij al hadden verwacht. Ouders waren van mening dat ze bij het Peutercollege terecht konden met ideeën of klachten en de mogelijkheid hadden om uit zichzelf hun mening te geven. Ze gaven aan dat ze bij workshops ruimte ervoeren voor ouderinbreng. Al gaf een respondent aan dat er nooit werd gevraagd om mee te denken:

Of er de ruimte is dat weet ik niet. Er is me nooit echt iets gevraagd. [extern]

Discussie

Samen leven

De eerste doelstelling van dit onderzoek had betrekking op samen leven, ofwel betrokkenheid. Er werd verwacht dat er meer aandacht is voor gezinsbetrokkenheid dan bij reguliere centrumprogramma's, maar dat er geen sprake is van een volwaardig pedagogisch partnerschap. Vanuit de literatuur werd het belang van een pedagogisch partnerschap bevestigd, zo biedt dit onder meer voordelen voor het gezin en de leidster en wordt de overgang voor het kind van de thuissituatie naar het kindercentrum vergemakkelijkt (Bernhard et al., 1998; Xu & Gulosino, 2006). Vooral een betrokken houding van de leidster heeft invloed op de vorming van een partnerschap, meer nog dan de achtergrondkenmerken van het gezin (Epstein, 2001). Ook kwam uit de geraadpleegde literatuur naar voren dat het afstemmen van wederzijdse opvoedingsverwachtingen- en praktijken tussen instelling en ouders en het aanbieden van ontwikkelingsondersteuning vereisten zijn voor een pedagogisch partnerschap (Distelbrink et al., 2012). Uit de resultaten van deze studie werd duidelijk dat deze grotendeels overeen kwamen met de verwachtingen. In lijn met de verwachtingen werd de gezinsbetrokkenheid als breder en intensiever gewaardeerd dan in reguliere VVE-

programma's. Geen van de respondenten was van mening dat er sprake was van een gelijkwaardig partnerschap. Wederzijdse verwachtingen en praktijken werden slechts beperkt en met onvoldoende aandacht voor de dialoog afgestemd. Dit zou verklaard kunnen worden doordat de huisbezoeken afgelegd door medewerkers van het Peutercollege, waarbij onder meer de inhoud van het programma wordt uitgelegd, nog niet verloopt zoals was beoogd. Het Peutercollege zou wederzijdse verwachtingen en het informeren over het programma kunnen verbeteren door het organiseren van een informatieavond. Ook het lanceren van een actuele website kan hier aan bijdragen (Creemers, 2012). Wel was er door het aanstellen van een gezinscoach en het geven van workshops sprake van ontwikkelingsondersteuning. Deze werden door de ouders als een positieve toevoeging ervaren. Daarnaast hechtte het Peutercollege belang aan het voorlichten van ouders over de ontwikkeling van hun kind en het bieden van handvatten om hier zelf aan bij te dragen. Met de thuiscomponent wilde het Peutercollege het gezin stimuleren om ook thuis aan de slag te gaan met het kind. De toevoeging op de bestaande thuiscomponent was echter nog in ontwikkeling en hier heerste dan ook onduidelijkheid over bij de ouders. Ook zou er pas sprake zijn van een volwaardig thuisprogramma als ouders hier thuis bij werden ondersteund. Het Peutercollege legde wel huisbezoeken af, maar deze waren slechts om de band met het gezin te versterken en hen te informeren over de inhoud van het programma. Hier bleek overigens behoefte aan te zijn. Zowel de praktische informatievoorziening als die over het programma van het Peutercollege was volgens de externe respondenten ondermaats. Ondanks goed contact met de leidsters en tevredenheid over de dagelijkse overdracht, werd de informatievoorziening als verbeterpunt genoemd. Naast de thuiscomponent was ook de uiteindelijke versie van de visie gezinsbetrokkenheid nog in ontwikkeling en was er ten tijde van huidig onderzoek een gebrek aan een duidelijk, onderliggend visiedocument. Het is van belang dat het Peutercollege een beleidsdocument realiseert waar de visie en missie, ook ten aanzien van de gezinsbetrokkenheid, in wordt beschreven. Het beleidsdocument zou ook 'vertaald' kunnen worden naar een beknopte versie voor ouders, zodat zij meer inzichten krijgen in de onderliggende doelen van het Peutercollege en de gezinsbetrokkenheid (Creemers, 2012). Het Peutercollege hechtte er belang aan om een vertrouwensband op te bouwen met de gezinsleden. Onder meer door het geven van workshops, het afleggen van huisbezoeken, het voeren van periodieke gesprekken over de ontwikkeling van het kind en informele participatie wilde het Peutercollege een vertrouwensband met het gezin opbouwen en versterken. Ook trachtte zij zo bij te dragen aan community-vorming. Een dusdanige vertrouwensband die op

termijn leidt tot gelijkwaardige inbreng van gezinnen en zo tot een wederkerig pedagogisch partnerschap, werd in overeenstemming met de literatuur als ideaal gezien.

Samen doen

De tweede doelstelling had betrekking op samen doen, ofwel informele participatie. Er werd verwacht dat het Peutercollege ouders voldoende wist te motiveren om te komen participeren op de groep, te begeleiden tijdens uitjes of om mee te lunchen. Daarnaast werd verwacht dat ouders mogelijk vanuit financiële motieven kwamen participeren, in plaats van uit belang voor het kind. Het Peutercollege wilde de informele participatie van ouders afdwingen door een inzetkorting te geven wanneer ouders voldoende participeren. Vanuit de literatuur werd het belang van participatie bevestigd. Zo kon deze taakverlichting bieden bij de leidsters en kon de vertrouwensband tussen ouders en kindercentrum worden versterkt, wat bij kan dragen aan het vormen van een partnerschap (Desforges & Abouchaar, 2003; Overmaat & Bogaard, 2004; Smit et al., 2008). Deze twee motieven bleken ook uit de resultaten van deze studie. Daarnaast beoogde het Peutercollege middels de informele participatie ouders inzichten te geven in de ontwikkeling van het kind en hen handvatten te bieden om zelf de ontwikkeling van het kind te stimuleren. De waardering over de mate van informele participatie varieerde. Zo mocht er volgens het Peutercollege meer worden geparticipeerd en mocht het initiatief hiertoe meer uit de ouders zelf komen. Daarnaast was er vaak een vaste groep ouders die vaak kwam. Dit kon verklaard worden door de aanwezigheid van werkende ouders, die de volledige ouderbijdrage betaalden als de participatie niet schikte met het werk. Zij zouden graag zien dat het Peutercollege rekening hield met werkende ouders. Het Peutercollege hoopte werkende ouders tegemoet te komen door open te staan voor het hele gezin. Als ouders werkten en andere gezinsleden een (grote) rol speelden in de opvoeding van het kind, waren zij ook welkom om te komen participeren en zodoende de inzetkorting te verdienen. Als dit echter niet gebeurde en ouders ervoor kozen om niet te participeren, werden de achterliggende doelen van de informele participatie niet bereikt. Een van de ouders gaf aan door werk nog geen tijd te hebben gehad om te participeren. Toch waren alle respondenten tevreden over de inzetkorting. Ouders vonden deze redelijk en gaven aan ook zonder deze korting te komen meedoen uit belang voor het kind, zolang het werk het toeliet. Het ging er hen om te zien wat het kind leert en daar betrokken bij te zijn.

Samen denken / samen beslissen

De derde doelstelling van dit onderzoek was inzicht verkrijgen in de formele participatie, ofwel samen denken / samen beslissen. Verwacht werd dat ouders onvoldoende in de gelegenheid worden gesteld om mee te denken of beslissen. Ook werd verwacht dat er

voornamelijk aandacht was voor het informeren en stimuleren van het gezin en dat de dialoog hierbij ontbrak (OCW, 2009). Dit werd bevestigd in huidig onderzoek. Het Peutercollege gaf aan eerst de eigen fundamenten neer te willen zetten, voordat zij aandacht wilden hebben voor formele ouderparticipatie. In de literatuur werd het belang van formele participatie aangegeven. Volgens Smit en collega's (2008) diende het partnerschap te zorgen voor optimale omstandigheden voor de ontwikkeling van het kind en het kindercentrum. Uit het model naar Riksen-Walraven (2004) bleek dat ouders invloed konden uitoefenen op de structurele kenmerken van het kindercentrum door mee te denken en te beslissen. Het Peutercollege gaf aan dat ouders wel terecht konden met eventuele ideeën of klachten en ouders ervoeren dit ook zo. Maar hierbij gaven ouders ook aan dat hen nooit was gevraagd om mee te denken en dat ze hier wel behoefte aan hadden. Door het organiseren van meedenksessies of interactieve informatieavonden kan ouders meer het idee worden gegeven dat ze welkom zijn om mee te denken met het Peutercollege. Uit de literatuur bleek dat kindercentra vaak moeite hadden met het werven van allochtone ouders voor formele ouderraden (Russel & Granville, 2005; Smit et al., 2008). De resultaten van huidig onderzoek toonden echter een positieve attitude van ouders ten aanzien van formele participatie. De respondenten verwachtten dat vooral meedenksessies goed te organiseren zijn binnen de complexe structuur van het Peutercollege en binnen deze doelgroep. Dit was in overeenstemming met de literatuur, waar de suggestie van een eenmalige meedenksessie werd gedaan om ouders de gelegenheid te geven om mee te denken zonder dit gelijk in formele, institutionele setting te moeten doen (Creemers, 2012).

Algemene doelstelling

De algemene doelstelling van deze studie was inzicht verkrijgen in de gezinsbetrokkenheid op het Peutercollege, om aandachtspunten te ontwikkelen voor het Peutercollege ter optimalisering van de gezinsbetrokkenheid. Uit dit onderzoek is gebleken dat de invulling van de gezinsbetrokkenheid bij het Peutercollege nog niet optimaal was. Er heerste ontevredenheid over de informatievoorziening, zowel de praktische informatievoorziening als het informeren over het programma van het Peutercollege werden genoemd als verbeterpunt. Ook bleek er meer sprake te zijn van moederbetrokkenheid dan van gezinsbetrokkenheid. Vaders of andere gezinsleden waren beperkt aanwezig op de groep. Door een goede vertrouwensrelatie met de ouders te creëren en hen veel aanwezig te laten zijn op de locatie, legde het Peutercollege de basis voor een pedagogisch partnerschap. Om te kunnen spreken van een volwaardig partnerschap moest er echter ook sprake zijn van dialoog en een wederkerige relatie met gelijke inbreng. De algemene betrokkenheid werd als positief

ervaren. De gezinsbetrokkenheid was breder en intensiever dan in reguliere VVE-programma's. Onder meer door een intensieve aanwezigheid van de gezinscoach, die ontwikkelingsondersteuning bood middels workshops en gezinnen individueel begeleidde. Ook de informele participatie van ouders was, al dan niet vrijwillig, voldoende en droeg er aan bij dat ouders meer inzichten kregen in de ontwikkeling van hun kind en hoe zij deze zelf verder kunnen stimuleren.

Limitaties

De bevindingen van huidig onderzoek moeten wel in het juiste perspectief worden gezien. In dit pilotjaar van het Peutercollege bleken drie van de vier locaties veel later open te gaan dan vooraf was beoogd. Hierdoor heeft huidig onderzoek zich slechts op één locatie kunnen richten. Op deze locatie is slechts een beperkt aantal ouders geïnterviewd. Daarnaast zijn de geïnterviewde ouders geselecteerd en benaderd door het Peutercollege. Hierdoor kan er sprake zijn van een selectiebias, wat geleid zou kunnen hebben tot een vertekend beeld van de onderzoeksresultaten. Doordat ouders zelf konden aangeven mee te willen werken aan het onderzoek, kon er sprake zijn van een gemotiveerde groep ouders en kon er mogelijk een positiever resultaat worden opgetekend dan in een gemiddelde populatie. Ook zijn er door interne personeelsverschuivingen tijdens de veldwerkperiode maar twee van de mogelijke vijf leidsters per locatie geïnterviewd. Door het beperkte aantal respondenten zijn de respondenten ingedeeld in twee grote groepen om aan de anonimiteitseis te kunnen voldoen. Het benoemen van de verschillende functies van de respondenten was minder problematisch wanneer er meerdere locaties of kindercentra mee konden worden genomen in het onderzoek. Zo had er een genuanceerder beeld kunnen worden geschetst en was het inhoudelijke rendement van de studie mogelijk groter geweest. Daarnaast is het door het beperkte aantal respondenten van slechts één locatie niet mogelijk de onderzoeksresultaten te generaliseren naar de bredere populatie van het Peutercollege. In een vervolgonderzoek zouden meer ouders en leidsters van alle vier de locaties van het Peutercollege geïnterviewd kunnen worden, om zo een genuanceerder en betrouwbaarder beeld te kunnen vormen.

Door de vertraging in de opstart van (andere locaties van) het Peutercollege, waren er nog veel aspecten in ontwikkeling. Zo was er nog geen definitieve versie van de visie gezinsbetrokkenheid beschikbaar. Ook waren de leidsters nog niet (volledig) getraind in het VVE-programma en de bijbehorende thuiscomponent met de toevoegingen en extra componenten van het Peutercollege hierop. Verder verliep het afleggen van huisbezoeken en het voeren van periodieke gesprekken over de ontwikkeling van het kind nog niet zoals gewenst. Door het cross-sectionele karakter van deze studie was er beperkt zicht op de

ontwikkeling van het Peutercollege, terwijl er in dit pilotjaar nog veel in ontwikkeling was. Ten slotte betrof deze studie een kwalitatief onderzoek. Dit heeft als nadeel dat de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek beïnvloed konden worden door sturing van de onderzoeker in de interviews of analyse van de resultaten. Gezien de onervarenheid van de onderzoeker is mogelijk teveel sturing gegeven tijdens de interviews. Door te voldoen aan het triangulatieprincipe, door te kiezen voor verschillende typen respondenten, is echter getracht de geldigheid van de onderzoeksgegevens te waarborgen. Zo konden sociaal wenselijke antwoorden en te positieve uitspraken over eigen handelen in het juiste perspectief worden gezien. Doordat was gekozen voor een kwalitatieve studie konden echter nieuwe inzichten worden verkregen, die concrete handvatten boden voor aanbevelingen (Baarda, 2009). Een vervolgonderzoek zou, wanneer het Peutercollege volledig operationeel is en alle aspecten draaien zoals beoogd, dit mee kunnen nemen om zo een completer beeld te vormen.

Implicaties

Om te spreken van een volwaardig pedagogisch partnerschap moet er bij het Peutercollege meer aandacht zijn voor het samen denken en beslissen met ouders, om hen zo invloed uit te laten oefenen op de structurele kenmerken van het kindercentrum (De Graaf et al., 2006). Ook kan er tijdens meedenksessies met ouders in dialoog worden gegaan over de informele participatie en betrokkenheid, om de aandachtspunten van zowel ouders als het Peutercollege te bespreken (Creemers, 2012). Door ouders mee te laten denken en beslissen met het Peutercollege raken ouders meer betrokken en kan er een volwaardig pedagogisch partnerschap ontstaan, met alle positieve gevolgen voor het kind en het kindercentrum van dien. Daarnaast kunnen ouders vanuit de praktijk aangeven wat wenselijk en haalbaar is (Creemers, 2012). Tijdens huidig onderzoek is gebleken hoe waardevol het voeren van gesprekken met betrokkenen kan zijn. Naast meedenksessies kan ook worden gedacht aan het continueren van (individuele) gesprekken met leidsters, gezinscoach, ouders en externe betrokkenen over de betrokkenheid, om actuele inzichten in kaart te kunnen brengen. Ook het organiseren van interactieve informatieavonden zou waardevol kunnen zijn. Zo kan het Peutercollege gezinnen immers ook beter informeren over de inhoud van het programma en de onderliggende doelen van de gezinsbetrokkenheid. Gezinsbetrokkenheid is immers niet het doel, maar een middel om gezamenlijk met het Peutercollege onderwijsachterstanden tegen te gaan. Door in dialoog te gaan met de gezinnen en in te spelen op de behoeften en wensen van betrokkenen kunnen de structurele kenmerken van het Peutercollege worden geoptimaliseerd. Het Peutercollege verwacht veel van ouders. Door vanaf de eerste kennismaking de verwachtingen en verplichtingen duidelijk uit te spreken en ook de beschikbare informatie en

wijze van samenwerking te bespreken wordt draagvlak en vertrouwen gecreëerd (Smit, 2012). Hier is van de kant van het Peutercollege nog verbetering mogelijk, uit de resultaten van huidig onderzoek bleek immers dat de informatievoorziening als verbeterpunt werd genoemd. Door de wederkerige relatie tussen samen leven, samen doen en samen denken / samen beslissen, is het van belang om al deze drie domeinen op basis van bovenstaande aanbevelingen zo goed mogelijk te ontwikkelen om te komen tot een optimale invulling van de gezinsbetrokkenheid bij het Peutercollege. Ook bleek uit de resultaten dat er binnen het Peutercollege voornamelijk sprake was van moederbetrokkenheid. Het Peutercollege gaf aan van gezinsbetrokkenheid te spreken, om zo niemand uit te sluiten. Er waren echter (werkende) ouders die onvoldoende participeerden om aan de inzetkorting te voldoen. En ook het Peutercollege zelf gaf aan dat de mate van participatie varieerde. Een mogelijkheid om ook vaders meer te betrekken is het organiseren van vaderactiviteiten. Tevens kan er met vaders of andere gezinsleden in dialoog worden getreden over hoe het Peutercollege participatie voor hen aantrekkelijker kan maken.

Ondanks de beperkingen van huidig onderzoek, komen er enkele belangrijke aanbevelingen uit naar voren die het Peutercollege kan meenemen om de gezinsbetrokkenheid te optimaliseren. Ten eerste is de informatievoorziening vanuit het Peutercollege een aandachtspunt. Daarnaast moet er meer in dialoog worden getreden met de gezinnen en moet er ruimte zijn om samen te denken en te beslissen. Door met ouders in dialoog te treden over de betrokkenheid en informele participatie, kan gezamenlijk naar een oplossing worden gezocht om de mate van participatie te vergroten en om rekening te houden met werkende ouders. Ook kan dit de vertrouwensband tussen het Peutercollege en het gezin vergroten, waardoor er mogelijk een gelijkwaardige, wederkerige relatie ontstaat en er sprake kan zijn van een volwaardig pedagogisch partnerschap.

Literatuur

- Baar, P. L. M. (2002). *Cursushandleiding training kwalitatieve analyse voor pedagogen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Baarda, D. B. (2009). *Dit is onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B. V.
- Bernhard, J. K., Lefebvre, M. L., Kilbride, K. M., Chud, G., & Lange, R. (1998). Troubled relationships in early childhood education: Parent-teacher interactions in ethoculturally diverse child care settings. *Early Education & Development*, 9, 5-28. doi: 10.1207/s15-566935eed0901_1
- Bridge, H. (2001). Increasing Parental Involvement in the Preschool Curriculum: What an action research case study revealed. *International Journal of Early Years Education*, 9, 5-21. doi: 10.1080/0966976012004415 0
- Blok, H., Fukkink, R. G., Gebhardt, E. C., & Leseman, P. M. (2005). The relevance of delivery mode and other programme characteristics for the effectiveness of early childhood intervention. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 35-47. doi: 10.1080/01650250444000315
- Calman, L. J., & Tarr-Whelan, L. (2005). *Early childhood education for all. A wise investment*. New York: Legal Momentum.
- Cleveland, G., & Krashinsky, M. (2003). *Financing ECEC services in OECD countries*. Parijs: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Creemers, I. (2012). *Interculturele ouderparticipatie – Zo doe je dat!* Rotterdam: Platform INS.
- Desforges, C., & Abouchaar, A. (2003). *The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievements and Adjustment: A Literature Review*. Nottingham: DfES Publications.
- Distelbrink, M., Pels, T., Jansma, A., & van der Gaag, R. (2012). *Ouderschap versterken. Literatuurstudie over opvoeding in migrantengezinnen en de relatie met preventieve voorzieningen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Driessen, G. (2012). *Variatie in Voor- en Vroegschoolse Educatie. Een onderzoek naar de uiteenlopende wijzen waarop in gemeenten vorm wordt gegeven aan VVE*. Nijmegen: ITS.
- Epstein, J. L. (2001). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Boulder: Westview Press.
- Gijsberts, M., Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Jaarrapport integratie 2011*. 's-Gravenhage: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Godderis, M-A. (2007). *Allochtone ouderparticipatie in het Vlaamse Onderwijs*. Antwerpen: Instituut voor Onderwijs- en Informatie Wetenschappen.
- Graaff, F. de, Singer, E., & Devillé, W. (2006). *Onderzoek Diversiteit en Ouderbetrokkenheid in Kindercentra*. Utrecht: NIVEL.
- Het Peutercollege. (2012). *Visie gezinsbetrokkenheid - Concept*. "Het Peutercollege".
- Hilado, A., Kallemeyn, L., Leow, C., Lundy, M., & Israel, M. (2011). Supporting Child Welfare and Parent Involvement in Preschool Programs. *Early Childhood Educational Journal*, 39, 343-353. doi: 10.1007/s10643-011-0471-z
- Husain, F., & O'Brien, M. (2000). Muslim communities in Europe: Reconstruction and transformation. *Current Sociology*, 48, 1-13, doi: 10.1177/0011392100048004002
- Jepma, IJ. (2005). *Partners in onderwijs en opvoeding. Een onderzoek naar het educatief en opvoedkundig partnerschap tussen scholen en ouders in relatie tot de culturele diversiteit in het Amsterdamse basisonderwijs*. Amsterdam: Eduquality/Schepers Van Seventer.
- Kampen, A. van, Kloprogge, J., Rutten, S., & Schonewille, B. (2005). *Voor- en Vroegschoolse Zorg en Educatie. De toekomst verkend*. Utrecht: Sardes.
- McWayne, C., Hampton, V., Fantuzzo, J., Cohen, H. L., & Sekino, Y. (2004). A multivariate examination of parent involvement and the social and academic competencies of urban kindergartens children. *Psychology in the Schools*, 41, 363-377. doi: 10.1002/pits.10163
- Meij, H., Mutsaers, K., & Pennings, T. (2009). *Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). *Primair onderwijs. Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, 23 november 2009. TK 2008-2009, 31293, nr. 64*. Verkregen op 17 februari, 2013, van http://www.europa-nu.nl/id/viama31kfy6h/brief_staatssecretarissen_ter_aanbieding.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). *De kwaliteit van VVE in Utrecht 2009-2010*. Verkregen op 12 oktober, 2012, van <http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijs/Voor-+en+vroegschoolse+educatie/Kwaliteit+vve+per+gemeente/Utrecht>.
- Mutsaers, K., Zoon, M., & de Baat, M. (2012). *Wat werkt bij onderwijsachterstanden?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.
- Onderwijsraad. (2010). *Ouders als partners. Versterking van relaties met en tussen ouders op school*. 's-Gravenhage: Onderwijsraad.

- Overmaat, M., & Boogaard, M. (2004). *Neemt ouderparticipatie af? Stand van zaken en tips voor scholen en ouderraden*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Reulink, N., & Lindeman, L. (2005). *Dictaat kwalitatief onderzoek*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Riksen-Walraven, M. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: Doelstellingen en kwaliteitscriteria. In R. IJzendoorn, van, L. Tavecchio, & M. Riksen-Walraven, (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Boom.
- Russel, K., & Granville, S. (2005). *Parents' views on improving parental involvement in children's education*. Edinburgh: Scottish Executive.
- Rutte, M., & Samsom, D. (2012). *Bruggen slaan. Regeerakkoord VVD – PvdA*. Verkregen op 11 februari, 2013, van: <http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/10/29/regeerakkoord.html>.
- Rutte, M., & Verhagen, M. (2009). *Vrijheid en verantwoordelijkheid. Regeerakkoord VVD – CDA*. Verkregen op 11 februari, 2013, van: <http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/09/30/regeerakkoord-vvd-cda.html>.
- Smit, F. (2012). *Ouders en school. Succesfactoren voor betrokkenheid*. Amsterdam: SWP.
- Smit, F., Doesborgh, J., Felling, B., & Kuijk, J. van. (2009). *Medezeggenschap: de wind in de zeilen. Tweede evaluatieve studie invoering Wet medezeggenschap op scholen*. Nijmegen: ITS.
- Smit, F., Driessen, G., Kuijk, J. van, & Wit, C. de. (2008a). *VVE en ouders. Ouderbetrokkenheid en –participatie in de Voor- en Vroegschoolse Educatie*. Nijmegen: ITS.
- Smit, F., Driessen, G., Slegers, P., & Teelken, C. (2008b). Scrutinizing the balance: parental care versus educational responsibilities in a changing society. *Early Child Development and Care*, 178, 65-80, doi: 10.1080/03004430600643422
- Veen, A., & Erp, M. van (1995). *Stappen op weg naar onderwijsondersteuning. Deel 1. Allochtone ouders in Rotterdam over de relatie tussen ouders en basisschool*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Winsler, A., & Wallace, G. L. (2002). *Behavior problems and social skills in preschool Children: Parent-Teacher agreement and relations with classroom observations, early education & development*, 13, 41-58, doi: 10.1207/s15566935eed1301_3
- Wit, C. de. (2002). *Opvoeden doe je samen. Werken aan een inspirerend pedagogisch klimaat*. 's-Gravenhage: Makelaar Voor- en Vroegschoolse Educatie.
- Xu, Z., & Gulosino, C., A. (2006). How does teacher quality matter? The effect of teacher-

parent partnership on early childhood. *Education Economics*, 14, 345–367, doi:
10.1080/09645290600777550